

Altynjan hatyn / 2-nji kitap -11

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy proza

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Altynjan hatyn / 2-nji kitap -11 On birinji hekaýat

ÖMRÜŇ IÇINDÄKI ÖMÜR

Ýedi gün ýol ýörelensoň, seljuklaryň çaga-çugalarynyň, aýal-ehtatlarynyň syrgyn bolup oturan ýerine ýetildi.

Altynjana syrgynyň ortarasyndan hyma taýýar edilen eken.

Altynjan bir hepde hymasyndan çykman ýatdy, ýanyna Gyzbibibi bilen Peýkertuwakdan başga hiç kimsäni goýbermedi. Dogrusy, onuň hiç kim bilen gürleşesi-de gelenokdy. Hossarlarynyň, çiltenleriniň keşbi göz atuwynda janlanýardy, olar bilen gürleşýärdi, olardan ötüňç soratýardy. Hünübiriýan aglap ugratýardy, akgyzlar ony köşeşdirjek bolup gara güne galýardylar. Özüne göwünlik berilse, gahary gelýärdi: – Maňa göwünlik bermäň! Ýok, ýok! Meni uruň! Uruň! Öldüriň! – diýip, ol akgyzlaryň hersini bir ýana zyňşdyrýardy.

Togrul begiň: «Talak! Talak! Talak!» diýip aýdan pursady Altynjanyň göz önünde her gün telim sapar gaýtalanýardy. Ol özüne talak berlendigi üçin däl-de, söweşmäge ejiz hasaplanandygy üçin ýanyp-bişip örtenýärdi:

– Bilýäňizmi, Togrul beg meni ejiz hasaplady! Hawa, Togrul beg meni ejiz hasaplady! Nämemiş, men hatynmysym, men erkeklerçe söweşip bilmeýäرمىşim! Hany, aýdyň, men ejizmi?

– Ýok, ýok, Altynjan, sen ejiz däl! Sen baş-on erkege-de taý gellersiň! – diýip, akgyzlar titleşýärdiler.

– Şony näme üçin Togrul beg bilenok? Ä? Näme üçin Togrul beg bilenok! Men başa-baş söweşde Togrul begem ýeňerin. Men ondan ömrümde bir gezek – Zamahşarda birinji gezek duşuşan gezegim ýeňildim. Onuň hem sebäbi gözüne seretdim. Gözi bilen ol meni şonda jadyldy! Ýogsam, men ony ýeňerdim. Wadaryg-a, oňarmandyryn, şol gezek men ony öldürmeli ekenim.

- Beýle diýmäň, melikäm!
- Diýjek, ýüregiň darka ýarylýanam bolsa diýjek! Eşitdiňmi?
- Eşitdim, melikäm, eşitdim – diýip, eýjejik akgyz titredi.
- Ýok, ýok, sen eşideňok!

Akgyz Altynjana ýaranmaga çalyşdy:

- Hawa, men eşidemok!
- Togrul beg nejis!
- Hawa, Togrul beg nejis!
- Ol özüne edilen ýagşylyklary bilenok.
- Hawa, Togrul beg özüne edilen ýagşylyklary bilenok...

Altynjan keniziniň ýüzüne geňirgenip seretdi:

- Sen näme üçin meniň aýdan sözlerimi, totuguş ýaly, gaýtalap otyrsyň?

- Siz dogry aýtdyňyz, melikäm, Togrul beg nejis, gadyrbilmez.

- Näme, näme? Neneň diliň barýar seniň? Ä? Neneň het etdiň sen?! Seniň hakyň barmy Togrul bege dil ýetirmäge?

Altynjan bir bökende akgyzyň depesine gondy, onuň çem gelen ýerine ýumruk saldy.

- Günämi geçiň, melikäm!
- Seniň bege dil ýetirmäge hakyň ýokdur, düşnükli mi?
- Düşnükli, melikäm, düşnükli!

Altynjan, özüne talak berlendigine gynanýardy, ýöne ýönekeý esger hökmünde gaznalylaryň garşysyna söweşmäge ygtyýar berilmeýändigine welin, has gynanmak gynanýardy. Bu onuň şeýle bir degnasyna degýärdi, özüni teý köşeşdirip bilenokdy!

- Näme, men indi ýönekeý seljuk esgeri hökmünde söweşip bilemokmy?

- Söweşip bilýärsiňiz, melikäm. Siz yüz esgere-de taý ge-lersiňiz.

- Näme, men seljuk beglerinden asgyn söweşýärimmi?

- Siz ähli seljuk beglerinden rüstem söweşýärsiňiz, melikäm.

Altynjan ýene kenizine alarylyp seretdi:

- Wa-weýla, men ýene ýalňyşdym öýdýärim, günämi ötüň melikäm.

- Nämede ýalňyşdyň?

Akgyz näme diýjegini bilmän aglap ugrady:

- Bes et agyňy!

Akgyz gözüniň ýaşyny ýeňine syldy:

- Bes etdim agymy!
- Gepleme diýýäriň men saňa!
- Indi geplemerin.
- Jogap berme maňa.
- Men size jogap bermerin.
- Näme?
- Men ýene ýalňyşdymmy, melikäm?

* * *

Düşlegde bolan kyrkynjy güni ýarygije Altynjan düýş gördi. Gören düýşünden gorkup hasanaklap ýerinden turdy, daş çykdy, soňam aýakýalaň, başaçyk ümdüzine gitdi.

Iki sany keniz ony saklajak boldy, ýöne ol saklanarly däl. Saklajak bolanlara gahary geldi, hersiniň döşünden batly itdi. Gürüm-jürüm boldy.

Gün günorta bolýança onuň özüniň gelerine garaşdylar. Hernäçe garaşylsa-da, Altynjan gelmedi.

Öýlän onuň gözlegine çykdylar.

Topar-topar bolup gözlege gidenler garaňky düşensoň, «Tapmadyk» diýip, başlaryny aşak salyp geldiler.

Şol gün Altynjany tapmadylar.

Şol günüň ertesem tapmadylar.

Üçünji gün namazşamlar düşlege hoş habar ýaýrady.

– Altynjan tapylady!

Ol düşlegden juda bir uzakda bolmadyk guýtakda özüni bilmän ýatyr eken. Ony düýä ýükläp getirdiler.

Agzyna suw damdyrdylar.

Altynjan ýene üç gün özüni bilmän ýatdy.

Alty günüň açlygyndan soň, göräýmäge, onda ysgyn-deramat bolmaly däl ýaly, ýöne ol syçrap ýerinden turdy. Asyl hiç zat bolmadyk ýaly, şadyýan ol! Altynjan akgyzlarynyň ählisini-de «Gülýüzli» diýip atlandyryardy, munuň sebäbini düşündirjek bolup duranokdy. Ýüzi gülüp dur:

– Gülýüzlim, biler bolsaň, içim eljuk1 diýýär. Owkat getiriň maňa! Käbe şerbetini2 taýýarlaň! Boluň, boluň! Wagt yok, biziň etmeli işlerimiz köp.

Altynjanyň bu sözüne akgyzlar, çorular çikgerilişip, biri-biriniň ýüzüne soragly seretdiler.

– Içiňizde janyňyz ýokmy, näme, mölterilişip dursuňyz! Janlyrak boluň! Men ähli zatdan burun suwa düşeyin.

– Gyzgyn suw taýýar, melikäm!

Altynjan suwa düşdi. Onuň bolşy öňki boluşlaryna asla meňzemeýärdi. Ol öňki Altynjan däldi, düýpden başga melikedi. Ony häzirki ahwalatda öň hiç kimse görmändi.

Gyzbibini bilen Peýkertuwagy çagyryp getirdiler. Altynjan olar bilen saçak başyna geçdi.

– Ganymatlaşýarsyňmy, Altynjan? – diýip, Peýkertuwak şüb-heli sorady.

Altynjan hiç zat bolmadyk ýaly, gaty arkaýyn jogap berdi:

– Meniň ýagdaýym gowy.

Peýkertuwak bu jogap bilen kanagatlanmady:

– Saňa näme boldy? Hiç kime aýtman çykyp gidiberipsiň-le?

Altynjan başdansowma jogap berdi:

– Men düşýş gördüm...

– Uky – Hudaýyň dili, düşýş – sözi...

Altynjan Gyzbibiniň bu sözüne geň galdy:

– Gyzbibini, dogrudanam, uky Hudaýyň dilimi?

– Şeýle! Allatagala ýetmiş iki dil döredip, bendeleriniň arasynda paýlapdyr. Soň ýetmiş üçünji dili bendeleri bilen gürleşmek üçin ýaradypdyr. Allatagala bendeleri bilen diňe ýetmiş üçünji dilde – ukuda gürleşýär.

– Men düşşümde Tümen daýymy gördüm. Ol maňa Hudaýyň sözünü aýtdy. «Alla adama diňe güýjüniň ýetjek möçberinde ýük ýüklär»³ diýdi...

Altynjan, näme üçindir, sözünü soňlaman goýdy.

Düşşde yşarat köp. Habarly, manyly, derekli düşşe türkmen «oraşan düşş» diýýär. «Oraşan» röwşen-ýagty sözünden bolmaly. Diýmek, geljegi-boljagy ýagtyldyp, aýdyň, aýan edip görkezýän düşş bolýar-da. Düşşe geljegi geçmişiň üsti bilen yşarat edip görkezmek mahsus. Şu güne degişli düşş, köplenç, ýalan bolup çykýar.

Düşş öz dünýäsiniň täsinligi bilen haýran galdyrýar. Düşş, göräýmäge, şu dünýäniň bolan ýa boljak günlerine degişli ýaly.

Emma düýşde başga dünýäniň howasy hemem ruhy bar. Adamlar düýş görmäge ukypsyz bolsadylar, onda olar o dünýäniň bardygyny gümanam edip bilmezdiler. Düýşüň giňişligi giňişlikden aňyrda, düýşüň wagty wagtdan aňyrda.

Düýşdäki hereketler edil agramsyzlyk halatynyň täsinligini ýatladýar. Munda hiç bir zadyň agyrlygy ýok, garyňky ýaly aklyk, tämizlik, terlik hem serginlik bar, demirgazyk gijesiniň garaňkylygy, nämälimligi hemem alyslygy bar, älem giňişlikleriniň biserhetligi, ýürek gopduryjy elýetmezligi, bigäne şemallaryň ýürege gorky salyjy owazlary bar.

Altynjan düýşlerinde çagalygyna gaýdyp barardy. Şeýdip, ol çagalygyň ýitirilen dünýäsini başga dünýä bolan düýşlerinde yzyna gaýdyp alardy. Diňe hyýalda hem düýşde wagt yzyna akyp bilýär. Ýöne hyýal – bu bary-ýogy pikir, düýş bolsa pikiriň janly surata geçmegi. Diňe düýşi görüp, ýagny synlap, tomaşa edip bolýar. Şonuň üçinem ol ýaşayyş diýen ada mynasyp närese.

Altynjan düýşlerinden maza hem many alýardy. Huşunyň ýetmedik, huşunyň natuwan galan pursatlarynda ol özüne geregi düýşlerinden tapýardy. Perişdeleriň dünýäsine meňzeýän düýşlerden perişdeleriň yşaratlary hemem sözleri gelýärdi. Olar Altynjan üçin gujur, ynam, hereket çeşmesidi. Zemini Asman dolandyrýar diýen gep ýene çyn bolup çykdy. Eýse nä, Zeminiň özi serhetsiz Asmanyň goýnunda aýlanyp dur ahyryn. Huş bary-ýogy düýşüň birje pursatjygy ahyryn.

* * *

Şol günden soň Altynjan Togrul bege nälet okamasyny goýdy. Asyl, onda boş wagt hem bolmady. Ol uzynly gününü iş bilen geçirdi. Üç müňden gowrak ýetim galan dürli ýaşdaky oglanjyklaryň arasyndan özüne çiltlen saýlady.

Anuşirwana gelinlik saýlamagy-da unutmady ol. Çünki bu ýerde Seljuk begleriniň ýetişen, owadandan-owadan gyzlary bardy. Gyzlaryň haýsy birisi üçin söz aýtsa-da, Altynjan özüne «Ýok» diýilmejekdigini anyk bilýärdi.

Ine, Hatyja, Çagry begiň gyzy. Ol biçak owadan, edaly, asyl-ly, eli çeper.

Ýusup Bazyrganynyň Güljemile atly gyzyňy-da görmäge göz, wasp etmäge söz gerek. Ýöne düşlegde Ýusup Bazyrganynyň maşgalasyny «Gelmişek» diýip biraz çetleşdirýärler. Aslynda welin, Ýusup Bazyrgany Seljuk begiň daýysy. Ýusubyň kakasy Ýyldyz söwdagär eken, ol Bazyrgan şäherine göçip gidipdir, Ýusup dünýä inensoň, Ýyldyz aradan çykypdyr. Eklenjisini ýitiren maşgala seljuklylaryň jemagatyna dolanyp gelipdi, Ýusubyň şondan soňky ýaşlygy Togruldyr Çagry dagy bilen bile geçipdi.

Dürnazaryň Dilber atly gyzy özüniň yhlasy bilen özge gyzlardan parhlanýardy. Ol Altynjany şeýlebir ezizleýärdi, uzynly gün hyzmatynda durýardy.

Altynjan bu üç gyzyň haýsysyna Anuşirwan üçin söz aýtjagyny bilmän kösenýärdi.

Wagt Dilberiň peýdasyna işledi, Altynjan ähli gyzlaryň içinden Dilberi saýlady, onuň bilen ysnyşdy. Bir günem pikirini beýan eýledi:

– Dilber jan, nesip bolsa, sen meniň gelnim bolarsyň. Meniň halanymy Anuşirwanym hem halar. Ol seniň jemalyňy görse, derrew saňa aşyk bolar.

Altynjanyň bu sözi düşlege ýaýrady. Şondan soň, Hatyja Altynjan melikeden, näme üçindir, gaça durdy.

Düşlegdäki ähli kişi Horasandan hoş habara garaşyp ýaşaýardy. Düşlege çapar gelse, ähli kişi onuň daşyna üýşerdi.

Gumdaky jemagata Musa ýabgu ýolbaşçylyk edýärdi.

Bir ýyl geçensoň ol öz ornuny Altynjana doly tabşyrdy. Taryhy proza